

RINGKÄIGUD KEILAS

2. Kirik ja religioossed mälestusmärgid

Keilas ringkäike korraldab Kadri Aller jätkab lugude sarja Keilas olnud ja olevatest mälestusmärkidest.

KADRI ALLER
KODULOOHUVILINE KEILALANE

Keilast on leitud kivikirves ja muistne asulakoht. Esimesed kirjalikud teated Keila külast pärinevad seevastu Taani Hindamisraamatust 13. sajandist. Niisiis on meie kodulinn küllaltki põline asula. Kas aga olete vahel mõelnud sellele, miks üldse siia kanti küla tekkis? Vastus on äärmiselt lihtne: nimelt asub just siin üks Keila jõe koolekohtadest: madal ja paese põhjaga lõik, kust sai läbi nii jalgsi kui ka ratsa või vankriga. Nõnda kujuneski siia tähtis läbipääsupunkt suuremaid asulaid ühendavatel radadel. Ristiusu aegadel jäi Keila näiteks Tallinnast Padise kloostri ja Haapsalu Piiskoplinnuse viivale teele. Olles asulaks tähtsa liikumise ääres, rajati Keila keskel asuvale künkale ehk Keila mäele juba aastail 1220-1230 puidust kirik. Tõenäoliselt mühasid siis sellel paigal hiiepuud. Toonane kirik põletati maha Jüriöö ülestõusu käigus 1343. aastal ning uus pühakoda rajati juba kivist. Niisiis pärinevad praeguse Keila kiriku vanimad osad 14. sajandist, mida aitab meeles pidada ka kiriku fassaadil olev tahvel kirjaga: „Arhitektuurimälestis Keila kirik XIV-XV saj”. Keila oli tõenäoliselt üks esimesi maakihelkondi, kus reformatsiooni käigus katoliiklusest loobuti: nimelt oli siin juba 1539. aastal (võimalik ka, et juba 1533. a) ametis luterlasest pastor Becker. Keskajal kujunes Keila külast väike linnake, kus oli oma gild ja bürgermeister (linnapea) ning mille elanikud, kellest paljud olid tõenäoliselt

eesti soost vabatalupojad, kutsusid üksteist bürger'iteks (kodanikeks). Kahjuks hävines tollane asula 1567. aastal Liivi sõjas poolakate rüüsteretke käigus. Kirik jäi osaliselt katseteta ning kooriruumi võlvid olid sisse langenud. Kadunud olid kõik kirikuraamatud, pitsat, laegas ja enamik väärtasju. Alles 1594. aastal ehitati uued võlvid ja kõrvaldati muud sõjajäljed. Tänapäev on valminud altar ja kantsel on valminud 1632. aastal Tallinna meistri Tobias Heintze käe all. Kantsli kinkis kirikule Klooga mõisnik Jürgen Heidemann abikaasaga ning altari toonane Saku ja Sausi mõisade omanik Bernhard von Scharenberg abikaasaga. Praeguse punase tornikiivri sai kirik 19. sajandi keskpaigas.

Lisaks kirikule on kultuurimälestiseks tunnistatud ka kirikuaia kivimüür väravatega, rõngasristid ning kõik Keila kirikuaia kabelid. Viimastest on imposantseim Kreeka antiiktempli jälgendav ja Väana mõisnikele Stackelbergidele kuulunud kabel. Keila kabelid pärinevad 18. sajandi lõpust ja 19. sajandi algusest: nimelt keelati Tsaari-Venemaal 1772. aastal kiriku põranda alla matmine ära ja mõisahärrad pidid edaspidi leppima matmispaiakadega väljaspool kirikut. Kirikuaia tagaosas asuv grottkabel kuulus Ohtu mõisnikele von Meyendorffidele ning kiriku peauksest paremat kätt jääv väike kelderlabel Ääsmäe von Glasenappidele. Omad kabelid olid ka Klooga ja Kumna mõisnikel. Keila kirikuaias olevad mõisnike matmisplatsid on veel praegugi küllaltki heas

korras, sealhulgas Saku õlletehase rajajate von Rehbinderite rahula. Kirikuaeda on maetud mitmeid nimekaid kultuuritegelasi, nagu näiteks pastor Otto Reinhold von Holtz, kelle sulest ilmus 1817. aastal maakeelne teos „Luggemissed

Eestima Tallorahva Mõisuse ja Süddame Juhhatamiseks”.

Keila rõngasristid pärinevad „vanast heast Rootsi ajast” ehk 17. sajandist ja kuulusid Eesti talupoegadele. Rootsi ajal oli talupoegade

1. Kawate pere rõngasrist kiriku aias.
FOTO: KADRI ALLER

2. Lutheri monument Kumna teeristis.
FOTO: HARJUMAA MUUSEUMI KOGU

3. Mälestustahvliretk 19. mail 2018.
FOTO: NELE VERHOVTSOVA

4. Adam Podin
FOTO: HARJUMAA MUUSEUMI KOGU

elujärg parem ning jõukamad said endale kiviriste lubada. Säilinud on seitse risti, millest neli asuvad oma algupärasel kohal. Kaks rõngasristi on viidud kiriku eeskotta ning üks paigaldati 1823. aastal uuele surnuaiale tähistamiseks selle avamist. See rõngasrist seisib omal kohal ka siis, kui kalmistust sai park. Mõned aastad tagasi olid aga vandaalid selle rõngasristi Keskpargis ümber lükanud, mille järel kultuurimälestis taas kirikuaeda toodi. Nüüd seisab too rändur-rõngasrist kiriku seinale ning huvilised saavad veerida välja aastaarvu 1677 ning maetu

nime - Kodda Aseme Andres. Kawate pere rõngasristil aastast 1656 saab aga imetleda peent raidkunsti: risti kaunistavad pealuu koos ristatud sääreludega, surnuraamile asetatud kirst ning elu halastamatut surmale lähenemist sümboliseeriv liivakell.

Religioossed monumendid ja kultuurimälestised ei piirdu Keilas aga sugugi ainult kirikuaiaga. Tallinn-Paldiski maantee äärde, Keila kirikumõisa ja Kumna küla lähiste rajati 1862. aastal mälestusmärk Martin Lutherile. Rajamise algatajaks oli Keila ja Kumna mõisnik parun Georg von Meyendorff. Rohkem kui 6 m kõrge kuju autoriks oli baltisaksa päritolu Peterburi skulptor Peter Clodt von Jürgensburg. Ligi 9000 rubla maksnud mälestusmärgi avamisel osales umbkaudu 5000 inimest. Samas võeti 1949. aastal ENSV valitsuse heakskiidul maha ning hävitati Tallinnas tehases Ilmarine. Legend samba ümbersulatamisest Stalini kujukse on tõenäoliselt väär. 2010. aastal avati Lutheri mälestussamba asukohal mälestustahvel, mis on oma olemuselt küllaltki huvitav ja omapärane nähtus - mälestusmärk mälestusmärgile.

Lisaks luterlikule usule on küllalt kaua tegutsenud Keilas ka baptistide kogudus. Haapsalu maantee ja Kooli tänava ristil asuva baptistide palvemaja rajas oma krundile 1904. aastal läti verd jutlustaja Adam Podin. Palvemaja kõrval asus tänaseks lammutatud puidust elumaja, kus tegutsesid Kristlik teemaja ja aastatel 1922-1931 Baptisti Jutlustajate Seminar. Selle meenutuseks kinnitati palvemaja seinale 2009. aastal mälestustahvel. Adam Podin oli kartmatu jutlustaja ja rännumees, kes viis jumalasõna nii pidalitõbisteni kui ka vangideni. Piitlikult öeldes ta tegi seda Läänemeres Vaikse ookeanini ja Jäämerest Musta mereni, sest jutlustades rändas Podin läbi kogu suure Tsaari-Venemaa. Oma teenete eest pälvis jumalasalane Puna-se Risti teenetemärgi.

RAHVAKALENDER

Rahu ja vaikuse päev

1990. aastatel levis Eestissegi tava süüdata hingedepäeval koduakendel ja kalmistul sugulaste haudadel lahkunute mälestuseks küünlad.

Katoliiklikus kirikukalendis hakati 2. novembril hingedepäevana ehk usklike surnute mälestuspäevana tähistama juba 1006. aastal.

Eestlastel jääb hingedepäev hingedeaja sisse. Hingedepäeva on nimetatud juba 14. sajandi allikates, kuid tema tähistamine (nagu ka 1. november ehk pühakutepäev) on jäänud omauskumustele tugineva hingedeaja varju.

Eesti rahvakalendis on hingedeage sügisene periood, mil austati ja oodati koju surnud esivanemate hingi. Hingede-

aega on viimastel sajanditel tähistatud erineval ajal, kas siis oktoobris-novembris, eriti enne mardipäeva, mõnikord aga juba perioodil, mis algab pärast mihklipäeva. On ka arvamusi, et hingedeage eelnes vahetult jõuludele või paiknes novembris. Hingedeaja sisse on kuulunud kindlasti hingedepäev.

Hingedeajal oli keelatud müra tegemine, naljatamine, naermine, kisamine, kärarikad tööd nagu puude lõhkumine. Samuti olid keelatud villa ja lõngaga seotud tööd.

Hingedeaja ilmad arvati olevat pimedad, udused ja sumedad.

Peale hingedepäeva mälestatakse lahkunuid veel surnutepühal ehk igavikupühapäeval, mis on luterlik püha ja mida peetakse viimasel pühapäeval enne adventiaega, tänavu seega 25. novembril. Surnutepüha tähistamine sai alguse Preisimaalt 1816. aastal, mil Friedrich Wilhelm III selle nii määras.

Allikas: Berta

Kasutatud kirjandus:

- Heino Gustavson „Keila”. Sari „Oma silmaga”. Tallinn, kirjastus Eesti Raamat, 1979,
- „Harjumaa ja harjulased”. Koostanud Ahto Kaljusaar. Tallinn, Perioodika, 1990.
- „Harju rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised”. Sari „Kaitstavad mälestised”. Koostaja Elga Vainu. Tallinn, kirjastus Eesti Raamat, 1988.
- Inge Angerjas, Eda Liiväär „Keila roheline pärand”. Väljaandja: Keila Linnavalitsus.
- „Keila”. Harjumaa Muuseum ja Keila Roheline Punkt. OÜ Infotrukk, 2003.
- Jutuleht, nr 8, 25.02.1933.
- Waba maa, nr 291, 11.12.1931.
- Meego Rimmel „Mälestustahvel ajaloolisele seminarihoonel”. Teekäija 10/2009.